

Let op: de tegenbeweging komt er aan

Bijna van het ene op het andere moment zijn onze banken voor een belangrijk deel in overheidshanden zijn geraakt. Alle reden om even met de ogen te knippen. Historisch gezien is deze omgekeerde privatisering beslist uniek. Geen wonder dat velen er een ideologische kentering in zien en Grote Woorden worden gebruikt. Toch kan het geen kwaad deze kentering met enige ironie te beschouwen. Het valt namelijk te voorspellen dat de kredietcrisis een omgekeerd effect zal krijgen op de publieke sector. Over een jaar of drie, vier zullen we constateren dat de nationalisering van private partijen een echo heeft gekregen in de vorm van nieuwe privatisering van publieke partijen. Het eindresultaat is een organisatiesoep waarvan wijze mensen zullen zeggen dat het tijd wordt om een al te strak onderscheid tussen publiek en privaat te laten varen.

Maar zover zijn we nog niet. Eerst het scenario. Vanuit de publieke sfeer is adequaat gehandeld op de private crisis door met name banken een publieke vluchtheuvel te bieden. De term nationalisering past niet echt, omdat het vooraf nooit de intentie is geweest om daar à la de klassieke planeconomie toe over te gaan, maar het woord 'publikisering' is nog niet uitgevonden. Laten we de juiste term hiervoor dus nog maar even in het midden. Belangrijker is dat de financiële crisis die er de oorzaak van is, doorwerkt naar de 'echte' economie en daarmee ook naar de overheidsfinanciën. Op rijksniveau zal al dit voorjaar een bezuinigingsopgave op tafel komen te liggen, maar zelfs als de coalitiepartners het eens zouden worden, dan nog kan het minstens een jaar duren voordat het voelbaar wordt. Lagere inkomsten zullen ook op het niveau van de lagere overheden voelbaar worden, maar de kans dat colleges in dit 'oogstjaar' voor de verkiezingen van maart 2010 harde bezuinigingen uit de weg gaan is groot. Dit betekent waarschijnlijk dat een beroep zal worden gedaan op de reserves. De echte keuzes komen pas op tafel als de coalitieakkoorden moeten worden gesloten. En dat is laat. Zeker als je weet dat in bijvoorbeeld Groot-Brittannië in veel gemeenten personeelsreducties van 20% en meer nu al aan de orde zijn. In overheidsland beseft men nog niet echt wat er aan komt.

Maar goed, dan zitten de nieuwe coalities er en zijn de besluiten om te bezuinigen gevallen. Wat dan? Het zal blijken niet genoeg te zijn. Gemeentebestuurders komen ook zonder bezuinigingen al in een tang terecht. Veel taken zijn of worden overgeheveld van Rijk en provincie naar gemeenten en de verwachtingen over de prestaties zijn navenant verhoogd. Tegelijk krijgt elke gemeente, net als andere overheidsinstellingen, met een grote uitstroom van personeel te maken. Het is maar de vraag of uit het grote werkeloosheidsreservoir dat nu ontstaat de juiste mensen kunnen worden geplukt. Met de bezuinigingen er nog eens overheen komt dan onvermijdelijk het moment dat bestuurders noch aan de verwachtingen van het rijk noch aan die van burgers kunnen voldoen. Tom Poes, verzin een list. En de list die dan verzonnen zal worden heette in een vrij recent verleden privatisering of verzelfstandiging. Hoe het nu zal gaan heten is nog niet bekend, maar het woord 'outsourcing' maakt goede kansen. Een andere variant wordt waarschijnlijk de overdracht van taken aan (rijks)uitvoeringsorganisaties. De variant waarbij sociale diensten hun rekenwerk laten doen door bijvoorbeeld de Sociale Verzekeringsbank doet heel lang de rondte en het wordt tijd dat er serieus werk van wordt gemaakt.

CONCEPT

Met wat vertraging – er van uitgaande dat de landelijke verkiezingen nog wat verder weg zijn - zal hetzelfde verschijnsel zich echter ook op rijksniveau voor gaan doen. Op de zorgsector na, is er de laatste jaren afscheid genomen van de gedachte dat privatisering of marktwerking helpt om problemen op afstand te houden. Er heeft juist een enorme concentratieslag plaatsgevonden. Veel uitvoeringsorganisaties zijn nu letterlijk en figuurlijk strak aan de departementen verbonden, met de minister willens en wetens vol verantwoordelijk. Dat is een heel zuiver model, maar het past ook erg bij een situatie waarin die minister hoe dan ook, aangevuurd door de media, door de Kamer voor alles verantwoordelijk wordt gehouden, of die er formeel nu over gaat of niet. Dan kan je het maar beter dicht bij je houden. Maar ook in die redenering zal onder financiële druk een kentering komen. Ook hier is het de vraag of het privatisering mag heten, maar het effect zal hetzelfde zijn. Twee varianten worden aantrekkelijk. Het eerste is het verder benutten van de verzekeringsvariant. Recent werd daartoe nog een poging gedaan toen er bezuinigd moest worden op de gefinancierde rechtsbijstand. De tweede variant is de Europese variant. In dit laatste geval worden Nederlandse uitvoeringsorganisaties onderdeel van uitvoeringsorganisaties op Europese schaal. Dat kan via aanbesteding gebeuren, in de geest van het EG-mededingingsbeleid, maar het kan ook zijn door schaalvergroting met gedeelde zeggenschap. ‘Nooit niet’, zullen velen zeggen. ‘Eindelijk’, zullen een paar fluisteren. Hoe dan ook, er zullen wegen gevonden worden om de directe verantwoordelijkheid voor uitvoeringsproblemen zoals die ontstaan door de kredietcrisis af te wentelen. Formeel of feitelijk leidt dat een afstoot uit het publieke domein.

Als dit scenario werkelijkheid wordt, krijgen we dus tegelijk een situatie waarin de overheid de zeggenschap over private bedrijven krijgt en een situatie waarin publieke organisaties worden afgestoten. Is dat erg? Voor degenen die geloven in een strikte scheiding tussen het publieke en private domein wel. En misschien hebben de mensen die zo redeneren staatkundig ook wel gelijk, maar in de komende periode krijgen ze het niet. De kredietcrisis veroorzaakt zal in al haar massaliteit en complexiteit een botsing van systemen die misschien nog het beste meteorologisch kan worden beschreven. Een sterk privaat hoge drukgebied botst tegen een front van koude publieke lucht aan en het gevolg is een zware storm met donder en bliksem. Voordat de storm gaat liggen zal de luchtdruk opnieuw verdeeld moeten worden. Voordat de private sfeer en publieke sfeer dus weer netjes naast elkaar komen te liggen zal er eerst heel veel beweging komen. Laten we daar niet krampachtig op reageren. Het is een groot voordeel om in tijden van enorme druk twee systemen te hebben die met elkaar kunnen communiceren. Verwelkom de tegenbeweging. Dus: maak ruimte voor de komende privatisering golf. Maak ook ruimte voor een beter onderscheid tussen publieke taken en publieke organisaties; die twee hoeven niet hetzelfde te zijn. Benut ook de buffer van het maatschappelijk middenveld. Denk na over nieuwe rechtsvormen, ook op Europees niveau. En ja, natuurlijk moeten we daarbij goed de spelregels in de gaten houden. We moeten de uitwassen van de bonuscultuur niet uitruilen met verdere verbuigingen van de Balkenende-norm, om maar eens iets te noemen. Die lessen zouden we geleerd moeten hebben. Maar hoe dan ook zullen we creatiever moeten worden in ons denken over onze reactie in het publieke domein op de crisis in het private domein. Om Obama te citeren uit zijn inaugurele rede: “The question we ask today is not whether our government is too big or too small, but whether it works.”

*Peter Noordhoek
Northedge*